

ABDULLAH ÜSKÜDÂRÎ

(ö. 1113/1701-1702 [?])

Vâkı'ât-ı Rûz-merre adlı eseriyile tanınan Osmanlı tarih yazarı.

Muhtemelen 1640'lı yıllarda İstanbul'da doğdu. Babasının adı İbrâhim'dir; Üsküdarî veya Mevkûfâtî diye bilinir. 27 Ramazan 1061'de (13 Eylül 1651) Harem ağalarından Bilâl Ağa'nın himayesiyle Enderun'a küçük odaya kabul edildi. Burada yaklaşık beş yıl eğitim gördükten sonra 16 Şâban 1066'da (9 Haziran 1656) günlük 20 akçe ulûfe ile kapıkulu sipahisi olarak çırağ edildi ve Köprülü Mehmed Paşa ile birlikte 1067'de (1657) Çanakkale Boğazı'nın Venedik kuşatmasından kurtarıldığı Bozcaada seferine, 1068'de (1658) Erdel seferine katıldı, Yanova'nın fethinde bulundu. Hem bürokrasi işlerine yatkınlığı sayesinde, hem de Mevkûfat Kalemî'nde çalışan kayınpederi Rus asıllı Ali Efendi'nin himayesiyle 1070'te (1660) bu kaleme şâkird sıfatıyla girdi. Uyvar, Kandiye, Çehrin seferleri ve II. Viyana Kuşatması ile Viyana bozgunu yıllarındaki seferlerde Mevkûfat Kalemî mensubu olarak hizmet etti. Kandiye'nin fethinden bir müddet sonra Mevkûfat Kalemî kesedarlığına getirildi ve on beş seneden fazla bu görevde kaldı. 1085-1088 (1674-1677) yıllarında sergi nâzırlığı yaptı. 1103'te (1692) Mevkûfat

Kalemî üçüncü halifelğine yükseldi ve 1103-1104'te (1692-1693) aynı kalemde başhalife vekilliği yaptı. 1097'de (1686) Budin seferindeyken müşâherehorân sınıfına dahil edilerek maaşını günlük 34 akçe olmak üzere Küçük Ruznâmçe Kalemî'nden almaya başladı. Söz konusu mevâcib kayıtları takip edildiğinde, muhtemelen 1113 yılının ikinci yarısında veya bir sonraki yıl (1701-1702) vefat ettiği söylenebilir (bk. Üsküdarî Abdullah Efendi, I, 21-22).

Abdullah Üsküdarî özellikle *Vâkı'ât-ı Rûzmerre* adlı tarihiyle tanınır. 1099-1106 (1688-1695) yılları arasındaki olayları anlatmak üzere altı cilt halinde tasarlanan eserin ancak dört cildi tamamlanabilmiştir. *Vâkı'ât*, Osmanlı tarih yazıcılığında örneğine pek rastlanmayan yeni bir tür olup kapsadığı yıllara (1099-1104 / 1688-1693) dair hadiseleri adeta günbegün ve en ince teferruatına kadar nakleder. 300-350 varaklık her ciltte yaklaşık bir yıllık olayların anlatıldığı eserin I. cildi 15 Zilkade 1099 – 29 Zilhicce 1101 (11 Eylül 1688 – 3 Ekim 1690) tarihleri arasındaki hadiseleri (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1223), II. cildi 1 Muharrem 1102 – 29 Zilhicce 1102 (5 Ekim 1690 – 23 Eylül 1691) arasındaki vak'aları (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1224), III. cildi 1 Muharrem 1103 – 29 Zilhicce 1103 (24 Eylül 1691 – 11 Eylül 1692) arasındaki olayları (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1225), IV. cildi de 1 Muharrem 1104 – 29 Zilhicce 1104 (12 Eylül 1692 – 31 Ağustos 1693) hadiselerini (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2437) ihtiva eder.

Müellif, Osmanlı merkez bürokrasisinde çalıştığından İstanbul ve Edirne'de cereyan eden hadiseler, II. Viyana bozgunundan sonra Avusturya ve Venedik'le yapılan savaşlar ve savaş hazırlıkları hakkında geniş bilgi vermektedir. Eserin I. cildinde 1100 (1689) yılında, II. Süleyman'ın bir noktaya kadar katıldığı Avusturya seferini neredeyse menzil menzil anlatmıştır. Ayrıca mevkûfatçı olmasının da rolüyle eserinde sefer organizasyonu hakkında ayrıntılı bilgiler aktarır; ordunun at, koyun, katır, deve, odun, erzak ve araba gibi ihtiyaçlarının nasıl sağlandığından geniş biçimde söz eder. Yine seferde hizmet edecek lağımçı, neccâr, suyolcu gibi grupların ve askerlerin nasıl ve nerelerden temin edildiğini ve kaç nefer toplandığını da yazar. Bu hususlarla ilgili Mevkûfat Kalemî'nden sağladığı belgeleri eserinde orijinal yazım biçimiyle (siyâkat) kaydeder. *Vâkı'ât*'ta Osmanlı merkez bürokrasisinde ve taşra

teşkilâtındaki tayin ve aziller, vefatlar, idam edilen devlet adamları, mevâcib ihracı gibi konulara da sık sık yer verilmiştir. Yine müellif bürokrasi deneyimiyle kalemlerde olup bitenleri de anlatmış, merkez bürokrasisinin işleyişi, özellikle maliye kalemleriyle ilgili konular üzerinde durmuştur. Maliye bürokrasisinde ciddi reformların gerçekleştirildiği bir döneme ait olması, eserde yer verilen bu tür ayrıntıların önemini bir kat daha artırmaktadır. Eserin IV. cildinde Üsküdarî'nin birlikte çalıştığı defterdar ve mevkûfat eminleri hakkında bilgilere rastlanır; eğitim gördüğü Enderun teşkilâtından da yer geldikçe söz eder.

Abdullah Üsküdarî, ağırlıklı olarak kendi gördüklerini ve duyduklarını kaleme almıştır. Kaynakları arasında devlet görevlileri, cephede olan tanıdıklarından gelen mektuplar önemli yer tutar. Eserde zaman zaman daha önceki tarihlerde yer alan hadiselerden de bahsedilir. Bunları naklederken zikrettiği kaynakları içinde *Tercüme-i Takvîm-i Büldân* ve özellikle Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı dikkat çeker. Üsküdarî, en önemli Osmanlı tarih yazarlarından olmakla birlikte eseri henüz kısa bir süre önce yayımlandığı (aş.bk.) için fazla öne çıkmamıştır. Eserin önemine ilk dikkat çekenlerden biri Nihal Atsız olmuştur. Rhoads Murphey ise eseri tarayarak müellifin hayatıyla ilgili bilgileri ortaya çıkarmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre* (I-IV, haz. Recep Ahışhalı, Muzaffer Doğan, Erhan Afyoncu, Mahmut Ak), Ankara 2017, I, hazırlayanların girişi, I, 17-37; Levend, *Gazaatnâmeler*, s. 130-131; Nihal Atsız, "İstanbul Kütüphanelerinde Tanınmamış Osmanlı Tarihleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI/1-2, Ankara 1957, s. 69-70; R. Murphey, "Biographical Notes on 'Mevkûfatî' a Lesser Known Ottoman Historian of the Late Seventeenth Century", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 193-204.

ERHAN AFYONCU

ABDULLAH YÜSUF ALİ

(عبد الله يوسف علي)

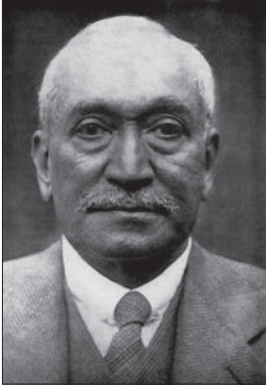
(1872-1953)

Hindistanlı yazar ve fikir adamı.

14 Nisan 1872'de Batı Hindistan'ın Guçerât eyaletindeki Süret şehrinde Bohrâlar (Dâvûdî Bohrâlar) cemaatine mensup bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Kur'an okumayı öğrendikten sonra ilk Arapça tah-

Abdullah Üsküdarî'nin *Vâkı'ât-ı Rûz-merre* adlı eserinin IV. cildinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2437)

Abdullah
Yüsuf Ali

siline babası Yüsuf Ali Allahbahş'ın yanında başladı. Ardından öğrenim için Bombay'a gönderildi ve Encümen-i İslâm cemiyetine ait bir okula kaydoldu. 1882'de bir misyoner okulu olan Wilson Koleji'ne girdi. Bu sırada Latin ödülüne lâyık görüldü ve Yunan tarihi alanında Dakhsna Fellowship programına dahil edildi. Bombay Üniversitesi'nden aldığı bursla Eylül 1891'de İngiltere'ye gitti. Cambridge Üniversitesi bünyesindeki Saint John's Koleji'nde hukuk tahsil etti. Üniversiteye kayıt sırasında, 1885'te emekliye ayrılan babasına Raj (British Raj) ödülü olarak verilen, aynı zamanda İngilizler'e bağlılığı ima eden "Han Bahadır" unvanının kendisine avantaj sağlayacağını düşünerek Abdullah Han Bahâdır Yüsuf Ali ismini kullandı. 1894'te İngiliz idaresindeki Hindistan Kamu Hizmeti Kurumu'nun memuriyet sınavını kazanınca Hindistan'a döndü; 1896'da Sehârenpûr'da yardımcı sulh hâkimi ve tahsildar olarak göreve başladı. Bu göreve tayin başvurusunda adını Abdullah İbn Han Bahâdır Yüsuf Ali diye yazdı ve 1920'lerden sonra Abdullah Yüsuf Ali ismini kullandı. Memuriyette ilk iki yılın ardından Aligarh yakınlarındaki Bareilly'ye tayin edildi. Burada Seyyid Ahmed Han ile tanıştı. Daha sonra bilhassa İngiliz yönetimine sadakat konusunda onun düşüncelerine izledi.

Hindistan Kamu Hizmeti Kurumu'ndaki kariyer basamaklarını hızla tırmanan Abdullah Yüsuf bu kurumun çeşitli kademelerinde yöneticilik yaptı. 1900 yılında İngiltere'ye döndüğünde Teresa Mary Shalders adlı bir İngiliz kadınla evlendi. Evlilik töreni Saint Peter's Kilisesi'nde yapıldı. 1911'de boşandığı bu eşinden üç oğlu, bir kızı dünyaya geldi. 1906'da Royal Society of Arts kuruluşunda verdiği "The Indian Muhammedans: Their Past, Present and Future" adlı konferansla İngiliz seçkinlerinin dikkatini çekti. Dinî ve siyasî görüşlerini ilk defa 1906-1907 yıllarındaki yazıları ve konuşmalarında dile getirdi.

Bu süreçte Hindular'la Hint müslümanları arasında iş birliği fikrinden söz etti. 1915'te memuriyetten ayrılarak İngiltere'ye gitti.

Abdullah Yüsuf Ali, İngiliz yönetimine sıkı bağlılık fikrini savunduğundan 1914-1918 yıllarında dönemin İngiltere kralı V. George ile Kraliçe Mary için derin sevgi ve hayranlık ifade eden bir dizi makale yazıp çeşitli konuşmalar yaptı. I. Dünya Savaşı sırasında İngilizler'in elçisi gibi çalıştı. 1918'de İsveç'in İngilizler'e muhalif çevrelerin merkezi haline gelmesi üzerine bu ülkeye gidip Stockholm, Uppsala, Lund gibi şehirlerde Hindistan'daki İngiliz yönetimi lehine konferanslar verdi. 1919'da Paris Barış Konferansı'na katıldı. Savaş yıllarında Almanya ve Osmanlı Devleti'nin yanı sıra İngiltere İmparatorluğu ile Hindistan arasındaki bağları koparmaya çalışan ihtilâlcilerle düşman gözünü baktı. Bu siyasî çizgisini II. Dünya Savaşı yıllarında da sürdürdü; İngilizler'in Orta-doğu politikasının hem müslüman devletlerin hem de Hint müslümanlarının çıkarına olduğu fikrini savundu (Sherif, s. 166). 1920'de Gertrude Anne Mawbwey adlı bir İngiliz kadınla ikinci evliliğini yaptı, "Mâsûme" adını verdiği bu eşinden 1941'de boşandı.

Abdullah Yüsuf'un hayatında seyahatler önemli bir yer tutar. Özellikle 1920'li yıllardan itibaren İngiltere ile Hindistan arasında âdeta mekik dokudu. 1928'de Türkiye'ye gitti ve Ankara izlenimlerini "Mustapha Kemal Ata-Türk" başlıklı bir makalesinde dile getirdi (*Eastern Times*, Lahor, 3 Haziran 1936). Aynı yıl Hindistan temsilcisi olarak Milletler Cemiyeti'ne seçildi. 1929 yılının sonlarına doğru Amerika, Hawaii adaları, Japonya, Çin, Filipinler gibi ülkeleri ziyaret etti. 1935'te hac görevini yerine getirdi. İlk defa 1932'de gittiği Kanada'yı 1938'de ikinci defa ziyaret etti. Bu ziyaretinde başta Hindistan'la ilgili meseleler olmak üzere dinî ve siyasî bir dizi konferans verdi. Ayrıca Kanada'daki ilk cami olarak bilinen Edmonton Camii'nin açılışını yaptı ve camiye oğlunun adına atfen Râşid Camii adını verdi. Bu seyahatlerine rağmen Hindistan'la ilişkisini hiç kesmedi; ülkesindeki siyasal, ekonomik, kültürel ve eğitim meseleleriyle ilgili makaleler yazdı; bunları *The Times*, *Eastern Times* gibi gazetelerde neşretti. II. Dünya Savaşı yıllarında da birçok fikrî ve siyasî faaliyette bulundu. 1941'de Londra'da düzenlenen World Congress of Faiths'te bir konuşma yaptı; Royal Society of Arts toplantılarına katıldı. Bu arada Nazizm karşıtı makaleler

yazdı. Savaş sona erdiği sırada İngiltere'de olan Abdullah Yüsuf hayatının geri kalan kısmını bu ülkede ailesinden ve eski dostlarından uzakta yalnızlık içinde geçirdi. 10 Aralık 1953'te Fulham'da öldü ve Surrey'deki Brookwood Mezarlığı'na defnedildi.

Hayatındaki en önemli faaliyet alanlarından biri eğitim olan Abdullah Yüsuf, Hindistan'daki eğitim sorunlarıyla ilgili olarak çocuk ve yetişkin eğitimi programları gibi konularda yeni görüşler ve teklifler sunmuştur. Pencap Üniversitesi, Aligarh Üniversitesi gibi kurumlarda senato üyeliği ve yöneticilik, Londra Üniversitesi'nde akademisyenlik görevlerinde bulunmuş, *The Encyclopaedia of Islam* için "Karâmat 'Ali" ve "Khodja" gibi maddeleri yazmıştır. Osmanîye Üniversitesi bünyesinde ders kitapları hazırlama projesinde yer almış, 1925-1927 ve 1934-1936 yıllarında Lahor İslâm Koleji'nde müdürlük yapmıştır. Öte yandan din tasavvurunu temelde İngilizler'e sadakat fikrine uygun biçimde şekillendirmiş, siyasetle alakası bulunmayan bir İslâm düşüncesini savunmuş, bu düşünce çerçevesinde dini salt bireysel kurtuluşla ilgili bir inanç ve ahlâk sistemi olarak telakki etmiştir. Ona göre İslâm ve Kur'an'ın mesajı siyasî, içtimai ve devlet idaresiyle ilişkili olmaktan çok bireysel planda mânevî tecrübeyle ilgilidir. Siyaset kirlidir, bu sebeple dinin nezahetine siyaset bulaştırılmamalıdır. Ayrıca din temelli bir devlet sistemi Kur'an açısından makbul değildir. Nisâ sûresinin 59. âyetinde ülü'l-emre itaat hususunda işaret edildiği üzere İslâm'da dinî olanla dünyevî olan arasında keskin bir ayırım yoktur. İslâm'ın talebi devlet yönetiminin âdil olmasıdır. Sonuçta müslümanlar her âdil siyasî otoriteye itaat etmekte mükelleftir (*The Meaning of the Holy Qur'an*, s. 203).

Abdullah Yüsuf genelde Doğu ile Batı, özelden Hindistan ve Hint müslümanları ile İngiltere arasında kültür, sanat, edebiyat ve beşerî ilimler gibi unsurlara dayalı sıkı bir uyum ve iş birliği zemini oluşturma yolunda büyük çaba sarfetmiş, bu zeminde farklı dinler ve inançlar bağlamında diyalog fikrini önemsemiştir. Barışın ve kardeşliğin hâkim olduğu ideal bir dünya düzenine kavuşmak ancak diyalogla mümkündür. Bu amaca hizmet için Lahore Art Circle'ı tesis etmiştir. 1936-1941 yıllarında farklı inançlara mensup insanlar / toplumlar arasında karşılıklı anlayışı, iş birliğini ve saygıyı geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak üzere kurulan World Congress of Faiths adlı organizasyonda aktif rol almış, aynı zamanda Ethical Union'a da katılmış-

tır. Öte yandan Lahor Rotary Kulübü'ne üye olmuş, bu kulübün İngiltere'deki toplantılarına devam etmiştir.

İnsanlığı daha güzel bir geleceğe taşımaya yönelik bir forum olacağı düşünceyle Abdullah Yûsuf Milletler Cemiyeti'ne destek vermiş, bu kurumun "Din Yoluyla Barış" programına katılmış, dünya kardeşliği idealinden dolayı Hindistan'da farmasonluğu (hür masonluk) teşvik ve tavsiye etmiştir. Doğu ile Batı arasında bir âhenk oluşturma fikrini *India and Europe* ve *Modern India and The West* gibi eserlerinde ortaya koymuş, modernizmi bütün insanlığın katkısıyla gerçekleşen evrimin doğal bir aşaması diye nitelendirmiştir. Modern bilim ve din ilişkisinde bilimi inanca götüren bir vasıta olarak değerlendirmiş, fakat Kur'an çevirisindeki açıklamalarında Seyyid Ahmed Han ve diğer İslâm modernistlerinin aksine rasyonalist ve savunmacı nitelikte bilimsel bir tefsire pek rağbet etmemiştir (Sherif, s. 174-175). Mistisizmi muhtemelen dini temelde ferdi-mânevi tecrübe olarak kabul ettiğinden birçok âyetle ilgili notlarında mistik anlamlara atıfta bulunmuş, yine birçok âyeti alegorik ve sembolik tarzda tevîl etmiştir. Meselâ Kehf sûresinin 61. âyetindeki "hût" (balık) kelimesine, "Seküler bilginin semeresini sembolize eder"; Kalem sûresinin 42. âyetinde geçen "sâk" (incik) kelimesine, "Bu kelime en gizli gaybı sembolize eder" şeklinde anlamlar yüklemiştir. Bazı araştırmacılar Abdullah Yûsuf Ali'nin bu tür yorumlarını, diğer bazıları ise Hz. Yûsuf, İsa ve İbrâhim kıssalarına ilişkin sembolik yorumları ile Kur'an ve Sünnet'e aykırı buldukları ribâ, cin gibi bazı kavramlara dair açıklamalarını eleştirmiştir.

Eserleri. 1. *The Holy Qur'an-Text, Translation and Commentary.* Batı'da ve İslâm dünyasında en çok tanınan ve okunan İngilizce Kur'an çevirilerinden biridir. Fazlurrahman da eseri Batı dillerindeki en iyi Kur'an çevirilerinden biri olarak değerlendirir. Eserin birinci bölümü *The Holy Qur'an: An Interpretation in English, with Arabic Text in Paralel Columns, a Running Rhythmic Commentary in English Commentary and Full Explanatory Notes* adıyla 1934'te Şeyh Muhammed Eşref tarafından Lahor'da yayımlanmış, diğer bölümlerin yayımlanması 1937'de tamamlanmıştır. Çeviride 6000'den fazla açıklama notu yer almakta, ayrıca bazı sûrelerin sonunda ekler bulunmaktadır. Ardından eserin farklı adlarla baskıları gerçekleştirilmiştir (Lahore

1938; New York 1938, 1946; Mekke 1966; Riyad 1966 [?]; Beyrut 1963, 1979, 1983; Delhi 1973; New Delhi 1987, 1990; Maryland 1983, 1989, 1992). Bunlardan *Amna Corporation* ile *International Institute of Islamic Thought*'un iş birliğiyle yapılan gözden geçirilmiş iki baskısında (*The Holy Qur'an-Text, Translation and Commentary*, Maryland 1989; *The Meaning of the Holy Qur'an*, Maryland 1992) bazı âyetlerle ilgili açıklama notları ile bazı sûrelerin sonunda yer alan ekler metinden çıkarılmış, çevirinin orijinal metnine de müdahalelerde bulunulmuştur. Suudi Arabistan Krallığı İlmî Araştırma, İftâ, İslâmî Tebliğ ve Rehberlik Başkanlığı'nca gerçekleştirilen Riyad baskısında ise (Dârü'l-livâ 1966 [?]) söz konusu müdahalelerin yanı sıra esere Mevdûdî'nin "Introduction to the Study of the Qur'an" başlıklı yazısı eklenmiştir. 2. *A Monograph on Silk Fabrics Produced in the North-Western Provinces and Oudh* (Allahâbâd 1900). Yazarın ilk eseridir. 3. *Life and Labour of the People of India* (London 1907; Lahore 1977). Müellifin Londra'daki Passmore Edward Institute'de verdiği bir dizi konferansın kitap haline getirilmiş şeklidir. 4. *India and Europe: A Study of Contrasts, with a View a Discovering Avenues of Cultural Cooperation* (London 1925). 5. *The Making of India: A Brief History* (London 1925). 6. *Outlines of Indian History* (Lahore 1928). Hindistan'daki lise öğrencileri için üniversiteye hazırlık kitabı olarak yazılmıştır. 7. *Engrizî Ahd Meyn Hindustan ki Tamaddun ki Tarikh* (Allahâbâd 1931, 1936; Lahor 1994; İngilizce trc. *A Cultural History of India During The British Period*, Bombay 1940). 8. *Medieval India: Social and Economic Conditions* (London 1932). *Tarikh-i Hind kay Azmana Vusta mai Ma'ashri Aur İktisadi Halaat* adıyla Urduca olarak da yayımlanmıştır (Allahâbâd 1939). 9. *Modern India and the West* (London 1941). Müellifle ilgili olarak Abdülcelîl Hasan Ali Sâlim ed-Dîb (*Tercemetü 'Abdillâh Yûsuf 'Ali dirâse naqdiyye*, doktora tezi, 1420/1998, Tanta Üniversitesi), Sherif (bk. bibl.) ve Hurşid Kemal Azîz (*A Biography of Abdullah Yusuf Ali a Life Forlorn*, Lahore 2010) tarafından birer çalışma yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Yûsuf Ali, *The Meaning of the Holy Qur'an*, Maryland 1416/1996, tür.yer.; Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an* (trc. Alparslan Açıkgenç), Ankara 1987, s. 32; M. A. Sherif, *Searching for Solace: A Biography of Abdullah Yusuf Ali, Interpreter of the Qur'an*, Islamabad

2000; Christian W. Troll, "Jesus Christ and Christianity in Abdullah Yusuf Ali's English Interpretation of the Qur'an", *Islamochristiana*, XXIV, Roma 1998, s. 77-101; Muzaffar Iqbal, "'Abdullah Yûsuf 'Ali & Muḥammad Asad: Two Approaches to the English Translation of the Qur'an'", *Journal of Qur'anic Studies*, II/1, London 2000, s. 107-123; Behcet Abdürrezzâk el-Habâşine, "Tercemetü 'Abdillâh Yûsuf 'Ali li-me'âni'l-Ḳur'âni'l-kerîm fi dav'i'l-Kitâb ve's-Sünne", *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye fi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, I/1, Mefrak 1426/2005, s. 79-89; Kadir Polater, "Abdullah Yusuf Ali'ye Göre Kur'an'daki Zü'l-Karneyn Kıssası", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI/ 2 (2006), s. 95-120.

 MUSTAFA ÖZTÜRK

ABDURRAHMAN AKTEPE

(1854-1910)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Aktepe köyünde doğdu. Mahlası "Rûhî", lakabı Şemseddin'dir. Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Hasan-ı Nûrânî'nin dört oğlundan en büyüğüdür. Dedesinin adı İshak, büyük dedesi İsmâil'dir. Aslen Hakkârili olan babası Diyarbakır ve çevresindeki medreselerde tahsil görmüş, Sâlih-i Sıbkî ve Molla Halîl-i Siirdî'den ders almış, Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Hâlid-i Cezerî ile onun halifesi Sâlih-i Sıbkî'den hilâfet aldıktan sonra Aktepe köyüne yerleşmiş, burada açtığı medresede çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Bölgedeki nüfuzu sebebiyle Sultan Abdülmecid, tekkenin faaliyetlerini daha iyi yürütebilmesi için bir ferman göndererek Aktepe köyünü ve çevresinde yer alan geniş bir araziye kendisine hediye etmiştir.

Eğitimine bu köyde başlayan ve babasından icâzet alan Abdurrahman Aktepe (Aktepî), Irak ve Suriye'deki çeşitli medreselerde tahsiline devam etti. Babasının vefatının (ö. 1863) ardından bir süre medresenin başında bulundu. Ancak bu faaliyeti uzun sürmedi, görevini kardeşi Muhammed Can'a bıraktı ve babasının halifesi Molla Muhammed'in yanında seyrüsülûkünü tamamlayıp hilâfet aldı. Aktepe'deki dergâhta birçok mürid ve talebe yetiştirdi. 29 Mart 1910'da Diyarbakır'da vefat etti, Aktepe köyünde babası ve kardeşi Muhammed Can'ın mezarlarının bulunduğu türbede defnedildi. Şeyh Abdurrahman, Kur'an ve Sünnet'e dayalı bir hayat yaşamış, tarikati bid'atlardan ve hurafelerden uzak tutmaya büyük çaba göstermiştir.

Eserleri. Aktepe'nin eserlerinin çoğu henüz yazma halde ailesine ait kütüphanede bulunmaktadır. Bu eserler ve